

Огородник В.В.,
кандидат економічних наук, докторант,
Університет банківської справи

МЕХАНІЗМ ФІНАНСОВОЇ ВЗАЄМОДІЇ ПІДПРИЄМСТВ ТА БАНКІВ ІЗ ДЕРЖАВНОЮ УЧАСТЮ В УКРАЇНІ

Огородник В.В. Механізм фінансової взаємодії підприємств та банків із державною участю в Україні. У статті розглядається питання обґрунтування механізму фінансової взаємодії підприємств та банків із державною участю. Узагальнено проблеми, які постають у зв'язку з організацією взаємодії підприємств та банків. Визначено сутність об'єкта, суб'єктів та мету фінансової взаємодії підприємств та банків із державною участю. Проаналізовано напрями фінансової взаємодії. Виділено принципи побудови взаємовигідних відносин між підприємствами та банками. Розглянуто ризики фінансової взаємодії та фактори, що стримують активізацію кредитування підприємств в Україні.

Ключові слова: банк, банк із державною участю, партнерство, фінансова взаємодія, підприємство.

Огородник В.В. Механизм финансового взаимодействия предприятий и банков с государственным участием в Украине. В статье рассматривается вопрос обоснования механизма финансового взаимодействия предприятий и банков с государственным участием. Обозначены проблемы, возникающие в связи с организацией взаимодействия предприятий и банков. Определена сущность объекта, субъектов и цели финансового взаимодействия предприятий и банков с государственным участием. Проанализированы направления финансового взаимодействия. Выделены принципы построения взаимовыгодных отношений между предприятиями и банками. Рассмотрены риски финансового взаимодействия и факторы, сдерживающие активизацию кредитования предприятий в Украине.

Ключевые слова: банк, банк с государственным участием, партнерство, финансовое взаимодействие, предприятие.

Ohorodnyk V.V. Mechanism of Financial Interaction of Enterprises and State-owned Banks in Ukraine. The article deals with the question of substantiation of the mechanism of financial interaction between enterprises and state-owned banks. The problems encountered in connection with the organization of interaction between enterprises and banks are summarized. The essence of the object, subjects and the purpose of financial interaction of enterprises and state-owned banks is determined. The directions of financial interaction are analyzed. The principles of building mutually beneficial relations between enterprises and banks are singled out. The risks of financial interactions and factors restraining the activation of lending to enterprises in Ukraine are considered.

Key words: bank, state-owned banks, partnership, financial interaction, enterprise.

Постановка проблеми. За сучасних економічних умов саме підприємницький сектор стає рушійною силою розвитку економіки будь-якої країни. Однак функціонування підприємств є неможливим без використання додаткових фінансово-кредитних ресурсів банківських установ, що й зумовлює необхідність співпраці з банками – особливо з банками з державною участю, яким належить 55,6% активів банківської системи України.

Комплексна взаємодія з банками з державною участю суттєво спрощує функціонування підприємств, оскільки ці фінансово-кредитні установи можуть надавати повний перелік банківських послуг, що дає змогу підприємствам економити грошові ресурси та час. Для банків така співпраця теж є вигідною у зв'язку з тим, що вони отримують значну частку доходів саме від підприємницького сектору.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам, пов'язаним з організацією відносин банків та підприємств, присвячено наукові праці таких учених, як О.В. Дзюблюк [1], О.Л. Малахов [1], В.А. Лотоцький [2], Н.В. Параниця [3], Т.П. Фурса [4] та інші. Незважаючи на те, що зазначене питання висвітлюється у працях провідних учених, обґрунтування механізму фінансової

взаємодії підприємств та банків із державною участю потребує подальшого більш детального дослідження.

Формулювання цілей статті. Мета статті полягає в обґрунтуванні механізму фінансової взаємодії підприємств та банків з державною участю в Україні.

Виклад основного матеріалу. Підприємницький сектор і банківська система є складовими елементами цілісної економічної системи держави. А їх взаємозв'язок та взаємодія зумовлені історичними передумовами, адже саме підприємницький сектор став матеріальною основою розвитку банків та банківської системи загалом. Банки та підприємства пов'язані насамперед завдяки кредитуванню та заощадженню (здійсненню депозитної діяльності).

З метою підтвердження важливості для підприємств та банків взаємодії ми визначили, що основним позичальником є саме реальний сектор економіки – він займає найбільшу питому вагу у загальному обсязі кредитів, наданих резидентам, і становить 81,8% станом на 01 жовтня 2017 року [5]; крім того, упродовж 2009–2016 рр. спостерігається поступове відновлення кредитування банками нефінансових корпорацій, про що свідчить зростання обсягів кредитування суб'єктів

реального сектору в 1,78 раза станом на початок 2017 року проти 2009 року [5].

Проаналізована вище динаміка кредитування корпоративного бізнесу ще раз підтверджує актуальність дослідження взаємодії підприємств та банків. Співпраця між банками та підприємствами реального сектору економіки має бути побудована з урахуванням інтересів усіх сторін та їх рівності у відносинах.

Адже банківські установи здійснюють мобілізацію вільних грошових ресурсів для розвитку суб'єктів підприємницької діяльності. Підприємства ж прагнуть до максимізації прибутку, використовуючи кредитні ресурси фінансово-кредитних установ тощо.

Однак за складних економічних умов співпраця підприємств та банків в Україні нашоухується на чимало проблем, таких як:

- ризик віднесення банку до неплатоспроможних та припинення його діяльності;
- проблема пошуку банку, який у своєму штаті має висококваліфікованих співробітників, здатних підійти з індивідуальним підходом до вирішення проблем клієнта;
- проблема швидкості обслуговування та необхідності відвідування відділення банку;
- проблема відсутності достатньої кількості банкоматів у багатьох банках та неможливості зняття коштів без комісії у банкоматах інших банків;
- низька платоспроможність реального сектору економіки та дорогі кредитні ресурси;
- значні складнощі в отриманні кредитів суб'єктами підприємницької діяльності, особливо це стосується малого і середнього бізнесу.

За цих умов усе актуальнішим стає питання налагодження фінансової взаємодії підприємств саме з банками з державною участю, які є провідними гравцями на ринку банківських послуг.

Таким чином, для вирішення (недопущення негативного впливу) вказаних проблем вважаємо за доцільне розвивати взаємовигідні партнерські відносини саме між банками з державною участю та підприємствами. Крім того, банки з державною участю мають розгалужену мережу відділень із висококваліфікованими працівниками, які постійно підвищують свою кваліфікацію; використовують найновіші технології та програмне забезпечення, що дає змогу зменшити до мінімуму необхідність перебування клієнтів у відділеннях; мають велику кількість власних банкоматів, а також їх клієнти мають можливість використовувати банкомати партнерської мережі без додаткових комісій.

У світовій практиці прийнято виділяти декілька видів взаємодії банків та підприємств, таких як [6]:

- взаємодія, пов'язана з використанням фінансових ресурсів;
- взаємодія з використанням матеріальних ресурсів;
- взаємодія з використанням нематеріальних ресурсів.

Оскільки взаємодія відбувається між фінансово-кредитними установами, що акумулюють та перерозподіляють тимчасово вільні кошти, та суб'єктами підприємницького сектору, то, на нашу думку, насамперед необхідно розглядати саме фінансову взаємодію зазначених суб'єктів.

Далі вважаємо за необхідне обґрунтувати механізм фінансової взаємодії підприємств та банків із державною участю, що являє собою цілісну систему взаємодії між підприємницьким сектором та банками з держав-

ною участю, які об'єднані загальною метою, визначеною сукупністю напрямів та методів співпраці, принципів, орієнтовних ризиків для досягнення власних цілей.

З метою детального дослідження механізму фінансової взаємодії підприємств та банків з державною участю розглянемо об'єкт, суб'єктів фінансової взаємодії та мету з позиції різних суб'єктів.

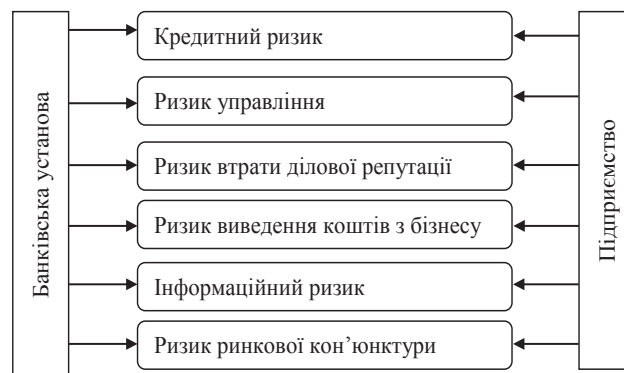
Під суб'єктами взаємодії розуміємо безпосередньо підприємство-клієнт (у тому числі потенційний) і банк. Кожен суб'єкт (підприємство і банк) розглядається як складна система, тобто як сукупність неоднорідних підсистем, що перебувають у відносинах і зв'язках між собою і формують деяку цілісну єдність [4].

Об'єкт взаємодії – сукупність економічних, фінансових, організаційних та інших відносин (зв'язків), що впливають на формування і способи досягнення цільових орієнтирів, які виникають у процесі виконання їх господарських функцій, що ініціюється ними [4].

Метою фінансової взаємодії для підприємства має стати створення сприятливих умов для здійснення фінансово-господарської діяльності за рахунок налагодження стійких відносин із комерційним банком та отримання від нього на постійній основі банківських послуг, фінансової та консультативної підтримки [7].

Щодо банківських установ, то метою фінансової взаємодії для них є отримання у довгостроковій перспективі стабільного доходу. Адже банк здебільшого розглядає підприємство як джерело одноразового отримання прибутку завдяки гарно виданому кредиту. Однак можна поглянути ширше та використати комплексне банківське обслуговування підприємницького сектору економіки, що включатиме не тільки видачу кредитів, розрахунково-касове обслуговування, а й додаткові послуги висококваліфікованих банківських працівників тощо.

Наступним етапом в обґрунтуванні механізму фінансової взаємодії підприємств та банків із державною участю є визначення ризиків (рис. 1).

Рис. 1. Ризики фінансової взаємодії підприємств та банків із державною участю

Джерело: складено автором

Ці ризики були виокремлені на основі аналізу ризиків, притаманних банкам та підприємствам окремо. Так, серед основних ризиків фінансової взаємодії підприємств та банків можемо виділити кредитний ризик, ризик управління та інформаційний ризик.

Противагою дії зазначених ризиків має стати об'єктивна оцінка ризиків, можливість об'єднання

технічних засобів суб'єктів фінансової взаємодії для оцінки та управління ризиками, висококваліфікований персонал як підприємств, так і банків.

На нашу думку, під час визначення механізму фінансової взаємодії підприємств та банків з державною участю важлива роль належить додержанню принципів, на яких засновується формування та розвиток зазначеної взаємодії економічних суб'єктів:

– **взаємна зацікавленість** – принцип, що передбачає побудову довгострокової співпраці з метою отримання прибутку на основі договірних відносин, наявності спільних інтересів підприємств та банків із державною участю, а також здатності ухвалювати компромісні рішення;

– **раціональність та обмеженість напрямів взаємодії** – принцип, що передбачає прагнення обох сторін співпраці до раціональної організації діяльності на основі визначеного переліку напрямів фінансової взаємодії;

– **взаємна відповідальність** – принцип, що передбачає дотримання двома сторонами договірних засад організації фінансового партнерства;

– **диференційований підхід** – передбачає індивідуальний підхід банку з державною участю до клієнта – суб'єкта підприємницької діяльності;

– **партнерство у двосторонніх відносинах** – принцип, який передбачає вільний вибір сторонами учасника фінансового партнерства (як банку, так і підприємства), тобто підприємство отримує швидкий доступ (на пільгових умовах) до банківських послуг, а банк натомість – комісійні доходи від наданих послуг;

– **рівноправність** – принцип, що передбачає організацію фінансової взаємодії між підприємствами та банками з державною участю на засадах рівноправності обох учасників цих відносин.

Дотримання цих принципів дає змогу підприємствам та банкам з державною участю організувати

фінансову взаємодію, отримуючи від даного співробітництва бажані результати для обох сторін.

Фінансова взаємодія підприємств та банків із державною участю може бути організована у різних формах та залежно від видів діяльності, у яких зацікавлені суб'єкти взаємодії (рис. 2).

З рисунку 2 видно, що кількість видів фінансової взаємодії підприємств із банківськими установами залежить від видів та масштабів діяльності підприємства. Найбільша кількість взаємодій матиме місце у разі, коли підприємство, окрім операційної, здійснює інвестиційну та фінансову діяльність. Слід зазначити, що кожний із видів діяльності підприємства супроводжується різними за складністю, тривалістю, юридичним оформленням, зобов'язаннями, ризикованістю видами банківських послуг [2].

Розглянемо більш детально, яким же чином відбувається фінансова взаємодія підприємств та банків із державною участю. Передусім банки та підприємства здійснюють взаємодію у зв'язку з необхідністю кредитно-інвестиційного обслуговування останніх. Так, підприємства співпрацюють із банками з метою отримання позичкового капіталу у різних формах, зокрема, проектного фінансування, овердрафтного кредитування, коротко- та довгострокового кредитування тощо. Банківський кредит як головне джерело забезпечення грошовими ресурсами поточної господарської діяльності підприємств сьогодні відіграє одну з найважливіших ролей у стимулюванні відтворювальних процесів в економіці [3].

Важливе значення має як короткострокове кредитування, що дає змогу покращити результат діяльності підприємства, так і довгострокове кредитування (зокрема, на відновлення основних фондів). Зазначимо, що банківське кредитування суб'єктів реального сектору здійснюється на засадах повернення коштів, строкості, платності, забезпечення та цільового використання.

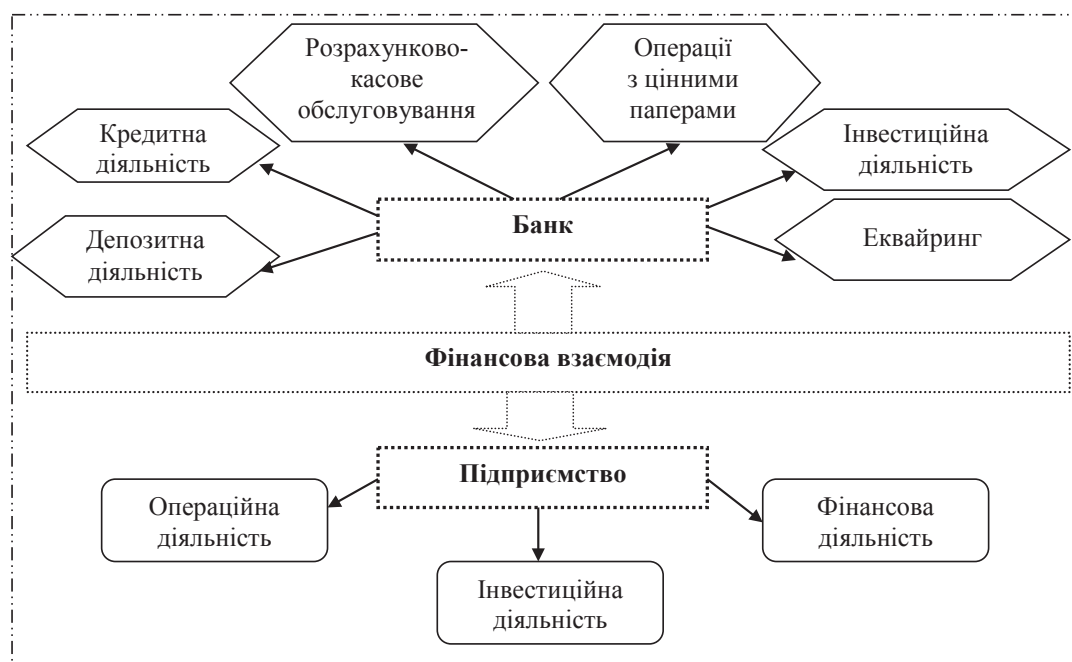

Рис. 2. Напрями фінансової взаємодії підприємств та банків

Джерело: складено автором

Слід відзначити, що для юридичних осіб банківські кредити повинні мати інвестиційний характер, спрямовуватися на придбання та оновлення виробничих потужностей, основних засобів, будівництво, реконструкцію, розроблення інноваційних продуктів. А для цього кредити мають надаватися на довгостроковій основі під досить незначний відсоток, що в умовах нестабільності економічної та політичної ситуації в Україні складно реалізувати.

Однак, як свідчать статистичні дані, відновлення активного кредитування підприємницького сектору не відбувається. Підтвердженням цього є той факт, що за перше півріччя 2017 року частка банківських кредитів та інших позик серед джерел капітальних інвестицій становила лише 5,2%. Тобто підприємства здебільшого реалізують інвестиційні проекти за рахунок власних коштів. Цій ситуації також сприяє прибуткова діяльність підприємницького сектору. Так, великі та середні підприємства за січень-вересень 2017 року отримали додатній фінансовий результат у сумі 368,6 млрд. грн., що на 36,3% більше, ніж за аналогічний період минулого року [8].

Для визначення актуальних пріоритетів банків із кредитування юридичних осіб вважаємо за доцільне проаналізувати статистичні дані щодо кредитів, наданих банками великим, малим та середнім підприємствам в Україні, які з 23 листопада 2017 року почав оприлюднювати Національний банк України (табл. 1).

Так, з аналізу даних можемо дійти висновків, що банки за підсумками жовтня-листопада 2017 року надавали перевагу кредитуванню суб'єктів великого підприємництва (станом на 01 грудня 2017 року – 37,75% від загального обсягу виданих кредитів нефінансовим корпораціям) та суб'єктів середнього підприємництва – 25,64% станом на 01 грудня 2017 року.

Стосовно кредитів для малого підприємництва та мікропідприємництва, то за проаналізований період їх частка у загальному обсязі виданих кредитів майже не змінилася і становила станом на 01 грудня 2017 року 13,34% та 12,38% відповідно.

Таким чином, зважаючи на перспективність для фінансово-кредитних установ розвитку такого напрямку фінансової взаємодії, як кредитування малого підприємництва та мікrokредитування, вважаємо за доцільне активізацію співпраці саме між підприємницьким сектором та банками з державною участю, які виступають каталізатором подальшого розвитку усїєї вітчизняної банківської системи.

Однак ми не можемо погодитися з думкою науковця Л.М. Яременко [10] щодо необхідності створення окремого державного банку, який би займався суто мікrokредитуванням. По-перше, через негативний приклад Українського банку реконструкції та розвитку та

ПАТ «Держзембанк», які не виконали покладені на них завдання. По-друге, через необхідність здійснення значних видатків із Державного бюджету України на статутний капітал та організацію роботи цього банку. По-третє, через необхідність докорінної зміни законодавчої бази, яка би регулювала діяльність банку з мікrokредитування. По-четверте, через необхідність забезпечення матеріально-технічної бази та створення регіональної мережі.

Підсумовуючи викладене, можемо виділити такі загальні фактори, які стримують відновлення кредитування підприємницького сектору банками в Україні, як:

- висока вартість кредитних ресурсів (зниженню відсоткової ставки за банківськими кредитами в Україні не сприяє підвищення облікової ставки Національного банку України – з 15 грудня облікова ставка становила 14,5%, а вже з 26 січня 2018 року – 16% [9]);
- складнощі в отриманні кредиту малим та середнім бізнесом;
- неефективна судова та правоохоронна система щодо захисту прав кредитора;
- відсутність реальної гарантії повернення більшістю позичальників кредитів та ліквідної застави;
- короткостроковий характер ресурсної бази;
- наявність значного обсягу проблемних кредитів у портфелях банків та передумови до виникнення нової простроченої заборгованості позичальників.

Іншим напрямом фінансової взаємодії підприємств та банків з державною участю є розрахунково-касове обслуговування, що включає обслуговування підприємства з постачальниками, споживачами, працівниками тощо. Банк проводить відкриття та ведення поточних (кореспондентських) рахунків, касове обслуговування, в тому числі проведення інкасації та перевезення грошових знаків [3]. Слід зазначити, що банківські установи намагаються вибудувати довгострокові партнерські відносини з підприємствами, створюючи максимально зручні умови обслуговування. В межах цього напрямку взаємодії варто відзначити реалізацію зарплатних проектів, що передбачають укладання договору між підприємством та банком із подальшим випуском зарплатних банківських карток та зарахуванням на них заробітної плати співробітників.

Не менш важливим напрямом фінансової взаємодії підприємств та банків із державною участю є залучення коштів на депозитні рахунки, а також еквайринг – послуга, яка дає можливість підприємствам приймати для оплати товарів (послуг) банківські картки.

У межах фінансової взаємодії банківська установа також здійснює кваліфіковане забезпечення інтересів підприємств на фінансових ринках (надання послуг щодо придбання цінних паперів як в інтересах формування власності і корпоративного впливу в еконо-

Таблиця 1

Кредити, надані нефінансовим корпораціям, за розміром підприємств, %

Період	Суб'єкти великого підприємництва	Суб'єкти середнього підприємництва	Суб'єкти малого підприємництва	Суб'єкти мікропідприємництва	Суб'єкт підприємництва, розмір якого не визначено
01.11.2017	37,85	25,52	13,31	12,51	10,80
01.12.2017	37,75	25,64	13,34	12,38	10,90

Джерело: складено автором на основі даних [9]

мічних комплексах – холдингах (приєднання, поглинання, злиття), так і з метою збереження і збільшення грошових коштів, тимчасово вільних від виробничого процесу; щодо розміщення власних цінних паперів підприємств (акцій, облігацій), зокрема андеррайтингу, для збільшення власного капіталу та залучення додаткових грошових ресурсів у розвиток виробництва та на потреби господарського обороту) [1].

Окрім усього іншого, банки з державною участю здатні дати підприємствам (потенційним клієнтам) можливість задоволення своїх фінансових потреб шляхом комплексного обслуговування, постійного проведення аналізу потенційних потреб клієнтів, вивчення факторів впливу на вибір банку для фінансової взаємодії, покращення якості послуг.

Висновки. Підсумовуючи результати проведеного дослідження щодо обґрунтування механізму фінансової

взаємодії банків з державною участю та підприємств, можемо сформулювати такі висновки та пропозиції:

– механізм фінансової взаємодії підприємств та банків із державною участю є сукупністю напрямів та методів співпраці між зазначеними економічними суб'єктами, з визначенням переваг та ризиків такої взаємодії, її принципів та результатів реалізації;

– з метою покращення фінансової взаємодії підприємств та банків із державною участю мають запроваджуватися нові, більш жорсткі правила та вимоги до управління проблемною заборгованістю банків, а також змінитися характер фінансово-економічних відносин між банківським та реальним секторами через забезпечення довгострокових партнерських відносин і впровадження гнучкої політики щодо визначення відсоткових ставок за кредитно-інвестиційними операціями банків, що і стане подальшим об'єктом дослідження.

Список використаних джерел:

1. Дзюблук О.В., Малахов О.Л. Банки і підприємства: кредитні аспекти взаємодії в умовах ринкової трансформації економіки: Монографія. Тернопіль: Вектор, 2008. 324 с.
2. Лотоцький В.А. Етапи організації та критерії оцінювання взаємодії підприємств та банків / В.А. Лотоцький // Фінансовий простір. 2015. № 3(19). С. 53–60. URL: <https://fp.cibs.ubs.edu.ua/files/1503/151vaeot.pdf>.
3. Параниця Н.В. Особливості взаємодії банків і промислових підприємств / Н.В. Параниця // Науковий вісник Національного університету ДПС України (економіка, право). 2011. № 4(55). С. 89–95.
4. Фурса Т.П. Системний підхід при проведенні аналізу взаємодії підприємств і банківських установ / Т.П. Фурса // Економічний аналіз. 2014. № 3 (Том 15). С. 212–217.
5. Основні показники діяльності банків України / Національний банк України. URL: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=34661442.
6. Рахметова А.М. К вопросу о классификации форм взаимодействия банковского и реального секторов экономики / А.М. Рахметова // Вестник финансового университета. 2013. № 2. С. 80–97.
7. Лепак Р.І. Форми фінансової взаємодії банків і підприємств: автореф. дис. канд. екон. наук: 08.00.08 / Р.І. Лепак; НАНУ Інститут регіональних досліджень. Л., 2008.
8. Звіт про фінансову стабільність. Випуск 4, грудень 2017. Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=60764561>.
9. Грошово-кредитна та фінансова статистика. Національний банк України. URL: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=27843415&cat_id=44578#1.
10. Яременко Л.М. Концептуальні підходи до створення спеціалізованого державного макрофінансового банку / Л.М. Яременко // Актуальні проблеми економіки. № 2(152), 2014. С. 387–394.